

ตลาดชองจอม : อำนาจและกลยุทธ์ปฏิบัติการของคนท้องถิ่น
บริเวณพรมแดนไทย-กัมพูชา
ChongchomMarket: Power at Thai-Cambodian Border and
Tactics of Everyday Life Practice

กัญญานันท์ ตาทิพย์¹ ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ² และสมหมาย ชินนาค³
Kanyanan Tathip, Chainarong Sretthachau and Sommai Chinnak

บทคัดย่อ

บทความนี้อธิบายถึงตลาดชองจอม (Chongchom Market) บริเวณชายแดนไทย – กัมพูชา ภายใต้การพัฒนานูภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (The Mekong Sub-region หรือ GMS) โดยมีประเด็นสำคัญสามประการ ประการแรกเป็นการอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงนิยามความหมายพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา บริเวณตลาดชองจอม ประการที่สองเป็นการอธิบายให้เห็นอำนาจและปฏิบัติการของอำนาจที่ชายแดนไทย – กัมพูชา บริเวณตลาดชองจอม ประการสุดท้ายเป็นการอธิบายวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นบริเวณตลาดชองจอม ภายใต้การนิยามความหมายพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา และปฏิบัติการของฝ่ายต่างๆ

บทความนี้ใช้แนวคิดกระบวนการผลิตสร้างและการเปลี่ยนแปลงความหมายของภูมิภาคชายแดน แนวคิดบรรดาอำนาจท้องถิ่น (Local power) และแนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน เข้าช่วยอธิบาย โดยเก็บข้อมูลในตลาดชองจอม ระหว่างปี 2554 - 2556 พบว่าภายใต้การพัฒนานูภูมิภาค

¹ นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
E-mail: peam_ploy130912@hotmail.com

² คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม Email: freeriver1@gmail.com

³ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี Email: Schinnak@hotmail.com

ลุ่มน้ำโขงได้มีการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ว่าเป็นพื้นที่เศรษฐกิจที่เชื่อมต่อกับภูมิภาค ภายใต้การนิยามนี้มีบรรดาอำนาจฝ่ายต่างๆ โดยเฉพาะบรรดาอำนาจท้องถิ่นได้กระทำและกดทับคนท้องถิ่น ทำให้คนท้องถิ่นสร้างปฏิบัติการที่หลากหลายเพื่อต่อสู้และต่อรองกับกลุ่มอำนาจต่างๆ

บทความนี้เสนอว่าการผนวกแนวคิดภูมิทัศน์ชายแดนเข้ากับแนวคิดบรรดาอำนาจท้องถิ่น และแนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวันได้ทำให้เห็นความสัมพันธ์ของอำนาจที่ชายแดนและการต่อสู้ดิ้นรนของผู้คนบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชาได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: ตลาดช่องจอม, ชายแดนไทย-กัมพูชา, อำนาจและกลยุทธ์ปฏิบัติการของคนท้องถิ่น

Abstract

This article intends to give a description of Chongchom Market along the Thai-Cambodian border, in the context of the Mekong Regionalization. The three keystones of the descriptive explanation comprise: the definition change; a recognition of powers and its practices; and local people's livelihoods at the border. Those explanations are defined through the meaning of the area along Thai-Cambodian border and practices among various parties.

The conceptual framework in this exploratory description derives from a process of establishment and change in the redefinition of border landscape, local powers, and tactics in practical life practice. The data collection was conducted along

Chongchom Market from 2011 to 2013. According to the data, it reveals that the Thai-Cambodian border through the Greater Mekong Sub-region or GMS is defined as an economic zone in connection to the regions. Due to such definition, various powerful parties, particularly local powers are enacting through such definition. Subsequently, the local people are refrained against and negotiate with those various groups of power.

Consequently, this article reveals that an assimilation of the concepts among the border landscapes, local powers, and tactics in everyday life practice practices obviously show a complexity of the powers along the borders and a struggle of the people along Thai-Cambodian border.

Keyword: Chongchom Market, Thai-Cambodian border, Power and Tactics of Everyday Life Practice

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงได้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา หลังการล่มสลายของลัทธิสังคมนิยม บรรดาประเทศต่างๆ ที่เคยเป็นประเทศสังคมนิยมในภูมิภาคนี้ได้นำเอาลัทธิเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) มาปฏิบัติ ขณะที่ประเทศไทยก็มีนโยบายที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เห็นได้ชัดเจนในยุคที่ ฯพณฯชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรีและนโยบาย “เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า” ทำให้กลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงสร้างตลาดภูมิภาคร่วมกัน โดยการเปิดชายแดนให้เชื่อมต่อกัน ผลจากนโยบายดังกล่าวทำให้รัฐบาลไทยและรัฐบาล

กัมพูชาได้พัฒนาจุดผ่านแดนถาวรให้เป็นตลาดการค้าระหว่างประเทศ ที่พ่อค้าแม่ค้าให้ความสนใจมาลงทุน ประกอบธุรกิจการค้ากันอย่างคึกคัก (ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร, 2537)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 การตกลงร่วมกันในแผนการพัฒนาอนุภูมิภาค ลุ่มน้ำโขง (The Greater Mekong Sub-region) หรือ GMS เป็นแผนการสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจของบรรดาประเทศต่างๆ ในอนุภูมิภาค ลุ่มน้ำโขง ประกอบไปด้วย ไทย กัมพูชา ลาว เวียดนาม เวียดนาม และมณฑลยูนนาน-กวางสีของจีน ภายใต้การสนับสนุนของธนาคารเพื่อพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank) หรือ ADB โดยมีเป้าหมายสำคัญคือการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ การสร้างความมั่งคั่งและปราศจากความยากจนในภูมิภาคใน 9 ด้าน คือ การพัฒนาเส้นทางการขนส่งและเส้นทางการเศรษฐกิจ (Economic corridor) การสื่อสารการแลกเปลี่ยนพลังงานการค้าและการลงทุนข้ามพรมแดน การส่งเสริมการลงทุนภาคเอกชน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และยุทธศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อมการจัดการทรัพยากรน้ำและควบคุมปัญหาน้ำท่วมและการพัฒนาการท่องเที่ยว (Asian Development Bank, 2008)

การประชุมกลุ่มประเทศอนุภูมิภาค ลุ่มน้ำโขง (GMS Summit) ครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 30-31 มีนาคม พ.ศ. 2551 ที่นครเวียงจันทน์ ประเทศผู้นำและประเทศสมาชิกยืนยันร่วมกันว่าจะยึดมั่นในนโยบาย 3C คือ Connectivity หรือการเชื่อมโยง การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงด้านการคมนาคม Competitiveness หรือความสามารถในการแข่งขันการนำทรัพยากรมนุษย์มาใช้เพื่อยกระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเต็มที่ และ Community หรือชุมชน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชนในภูมิภาค (Asian Development Bank, 2008) เพื่ออำนวยความสะดวกให้เกิดโครงสร้างพื้นฐานในการพัฒนาการใช้ฐานทรัพยากรร่วมกันและการสนับสนุนให้เกิดการ

ไหลของสินค้า และผู้คนในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อให้ผู้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ชุมชนชายแดนภายใต้อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงต้องเผชิญกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม อันเป็นผลมาจากการพัฒนาผ่านโครงการความร่วมมือระหว่างประเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ดังนั้นการทำให้เป็นอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่ถือว่าเป็นโลกาภิวัตน์ในระดับภูมิภาค เปิดชายแดนให้เชื่อมต่อกันเพื่อสร้างตลาดในภูมิภาคนั้นกรณีชายแดนไทย-กัมพูชา เป็นตัวอย่างที่ชัดเจน ประเทศไทยรัฐบาลได้กำหนดโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ (Mega Project) สู่จังหวัดในพื้นที่ชายแดนโดยตรงโดยเน้นเรื่องการค้าชายแดน เขตเศรษฐกิจพิเศษ และการร่วมมือทางการท่องเที่ยวและบริการ ในลักษณะการสร้างเมืองคู่แฝดตามแนวชายแดนของแต่ละประเทศ มุ่งเน้นให้พื้นที่ชายแดนเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ การค้าและอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว การผลิตพืชเชิงเศรษฐกิจ

ในส่วนประเทศกัมพูชา รัฐบาลได้นำแนวคิดเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) มาปฏิบัติการหลังมีการเลือกตั้งในปี 2536 และได้มีการเปิดพื้นที่ชายแดนให้เชื่อมต่อกันกับตลาดในภูมิภาคเพื่อให้เกิดการค้าชาย (ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, 2552) โดยพัฒนาพื้นที่ชายแดนเพื่อทำให้เป็นตลาดบางพื้นที่เป็นจุดผ่อนปรนบางพื้นที่เป็นจุดผ่านแดนถาวร

สำหรับพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา บริเวณด่านช่องจอม จังหวัดสุรินทร์หรือเส้นทางเศรษฐกิจสาย 68 เป็นเส้นทางการค้าดั้งเดิมที่ผู้คนไปมาค้าขายและหาสู่กันตั้งแต่สมัยโบราณจนกระทั่งปัจจุบัน กระทั่งรัฐบาลไทยและรัฐบาลกัมพูชาได้มีการเจรจา และทำข้อตกลงร่วมกันและประกาศให้เป็นจุดผ่านถาวรแห่งแรกในพื้นที่ชายแดนเขตนี้ ผังกัมพูชาได้มีการลงทุนสร้างบ่อนกาสิโนจำนวน 2 แห่งซึ่งตั้งอยู่ห่างจากพรมแดนของไทยไม่ถึง 200 เมตรส่งผลให้มีกลุ่มนักพนัน และนักท่องเที่ยวจากทั่วทุกทิศไม่น้อยกว่า 2,000 คน หลังไหลเข้าไป

เสียงโชค ในขณะที่ฝั่งไทยมีการพัฒนาพื้นที่บริเวณนี้ถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นตลาดขนาดใหญ่ชื่อว่าตลาดช่องจอมมีร้านค้า ร้านอาหาร รีสอร์ท บ้านเช่า รวมถึงเกิดธุรกิจเงินกู้ ธุรกิจรับจ่านำรถ และธุรกิจอื่นๆ มากมาย

ปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้น ทำให้เกิดคำถามว่าการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาบริเวณตลาดช่องจอม มีการเปลี่ยนแปลงความหมายอย่างไรภายใต้การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ที่ถูกให้ความหมายว่าเป็นพื้นที่เศรษฐกิจที่จะนำมาซึ่งความมั่งคั่งและปราศจากความยากจนในภูมิภาค อำนาจและปฏิบัติการของอำนาจที่ชายแดนบริเวณนี้เป็นอย่างไร รวมถึงวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา ภายใต้การให้ความหมายพื้นที่ชายแดนและปฏิบัติการของอำนาจฝ่ายต่างๆ เพื่อทำให้เป็นภูมิภาค คนท้องถิ่นบริเวณนี้ต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และมีกลยุทธ์ในการต่อสู้ดิ้นรนอย่างไร

ดังนั้น ผู้เขียนจึงนำแนวคิดการแก้มือเชิงพื้นที่และเวลา (Spatio-temporal fix) ของ David Harvey (2003) มาอธิบายให้เห็นถึงปฏิบัติการบริเวณพื้นที่ชายแดน โดยชี้ว่าโลกาภิวัตน์คือผลจากการปฏิบัติการของทุนในประเทศไทยภายใต้แผนพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ภายใต้การนำของ ADB และเพื่อทำความเข้าใจอำนาจที่ชายแดนในยุคการพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ผู้เขียนจะอธิบายให้เห็นถึงอำนาจในบริบทต่างๆ คือ อำนาจรัฐส่วนกลาง อำนาจเอกชน และเน้นไปที่อำนาจท้องถิ่น ซึ่งผู้เขียนจะใช้แนวคิดบรรดาอำนาจท้องถิ่น (Local Power) ของ Andrew Turton (1989) เข้าช่วยอธิบายให้เห็นถึงอำนาจที่ชายแดนหลังการพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

นอกจากนั้นบทความนี้ยังให้ความสำคัญกับคนตัวเล็กตัวน้อยบริเวณชายแดนซึ่งก่อนหน้านี้งานวิชาการมุ่งศึกษากลุ่มพ่อค้าแม่ค้าบริเวณชายแดนแต่มักละเลยคนตัวเล็กตัวน้อยที่เป็นคนกลุ่มรองทางสังคม ผู้เขียนจะใช้แนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน (Tactics of everyday life practice) ของ de Certeau ที่พัฒนามาจาก *Outtime of a Theory of Practice* ของ

Boudieu (1997) โดย de Certeau อธิบายว่าปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน คือ ปฏิบัติการที่มีนัยสำคัญ (Signifying practice) และแบ่งปฏิบัติการออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ยุทธศาสตร์ (Strategy) หมายถึง พื้นที่ของอำนาจหรือกลุ่มอำนาจ เช่น กองทัพ นักธุรกิจ ที่มีความสามารถในการจัดการฝ่ายตรงข้าม คือ ลูกค้า หรือคู่แข่ง และลักษณะที่สองคือ กลยุทธ์ (Tactics) หมายถึง พื้นที่ของคนอื่นที่ไม่ใช่ในส่วนของยุทธศาสตร์ ซึ่งเป็นศิลปะของผู้อ่อนแอ หรือคนกลุ่มรองทางสังคมที่ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน เพื่อดิ้นรนและสามารถดำรงชีพอยู่ได้ภายใต้การพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (เก็ดถวา บุญปรการ, 2551)

บทความนี้ผู้เขียนได้เก็บข้อมูลระหว่างปี พ.ศ. 2554 – 2556 ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการมีส่วนร่วมทางสังคม ในการนำเสนอของบทความนี้มีสามส่วนคือ ส่วนแรกคือนำเสนอบริบทพื้นที่เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงนิยามความหมายพื้นที่ชายแดน ส่วนที่สองอธิบายให้เห็นอำนาจและปฏิบัติการของอำนาจฝ่ายต่างๆ ที่พื้นที่ชายแดนไทย – กัมพูชา ซึ่งจะอธิบายให้เห็นความสลับซับซ้อนของอำนาจรัฐส่วนกลาง อำนาจเอกชนและบรรดาอำนาจท้องถิ่น และส่วนสุดท้ายจะนำเสนอให้เห็นวิถีชีวิตและกลยุทธ์ปฏิบัติการของคนท้องถิ่นที่ต้องดิ้นรนต่อสู้กับอำนาจฝ่ายต่างๆ ที่เข้ามาปฏิบัติการในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา รวมถึงอธิบายถึงผลกระทบจากการพัฒนาพื้นที่อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่มีต่อพื้นที่ชายแดนไทย – กัมพูชา

ผลการศึกษา

1. การเปลี่ยนแปลงความหมายพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาบริเวณตลาดช่องจอม

1.1 ชายแดนไทย – กัมพูชา ในยุครัฐแสงเทียน

ในยุคก่อนเกิดรัฐชาติสมัยใหม่ Thongchai Winichakul (1994) อธิบายเกี่ยวกับการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนว่ามี การเปลี่ยนแปลงการให้นิยามความหมายมาโดยตลอด ในยุคก่อนอาณานิคมพื้นที่บริเวณนี้เป็นศูนย์กลาง

(Center) ต่อมาถูกสยามยึดครองทำให้กลายเป็นพื้นที่ชายขอบ (Periphery) ของสยาม เมื่อลัทธิอาณานิคมขยายมาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงพื้นที่บริเวณนี้ถูกช่วงชิงระหว่างสยามกับฝรั่งเศสเพื่อเข้ามา “ครอบครองอาณาบริเวณ” เมื่อสยามสูญเสียพื้นที่ให้กับฝรั่งเศส สยามจึงให้ความหมายพื้นที่บริเวณนี้ว่าเป็น “ดินแดนที่สูญเสียไป”

อัษฎางค์ ชมดี (2553) ได้เรียบเรียงไว้ใน “ร้อยเรียง เมืองสุรินทร์” ว่าพื้นที่ในดินแดนอีสานใต้ เป็นพื้นที่ซึ่งชาวพื้นเมืองดั้งเดิมส่วนใหญ่พูดภาษากูย-มอญ-เขมร อยู่ในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ เป็นภาษาเขมรราว 1 ล้านคน อีกส่วนหนึ่งใช้ภาษากูย/กวย ราว 4 แสนคน นอกจากนั้นยังมีภาษาเยอ ซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับภาษากูย/กวย อีกประมาณ 1 หมื่นคน กูย (kui) ในที่นี้มีความหมายทางชนชาติ แปลว่า "คน" เป็นชาติพันธุ์โบราณแห่งลุ่มน้ำโขง ตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ บริเวณแนวพนมดองแรก เมื่อประมาณ 3,000 ปีก่อนพุทธศักราช

ในพงศาวดารจำปาศักดิ์และประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์กล่าวสอดคล้องกันว่า ในต้นพุทธศตวรรษที่ 23 ชาวกูยจำนวนมากได้อพยพจากบริเวณใต้แถบเมืองอัตปือแสนแป่ ข้ามแม่น้ำโขงมาทางฝั่งตะวันตก เหตุผลของการอพยพครั้งสำคัญนี้คือหนีการบีบคั้นทางใจ ถูกข่มเหงบังคับให้จัดหาช้างศึกให้กับรัฐส่วนกลาง และแสวงหาดินแดนที่จะใช้ชีวิตอย่างอิสระได้ พวกเขามุ่งหน้ามาทางทิศตะวันตกโดยมีเป้าหมายคือ แหล่งอุดมสมบูรณ์ลุ่มน้ำมูลแนวเทือกพนมดองแรก ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ต่อแดนกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทางภาคใต้ในแขวงจำปาศักดิ์ อัตปือ เซกอง และบางส่วนของประเทศกัมพูชา

ยุครัฐก่อนอาณานิคมหรือยุครัฐบรรณาการ ยุคอาณานิคม และช่วงการเกิดรัฐ-ชาติสมัยใหม่ การให้ความหมายพื้นที่ชายแดนว่าเป็นปริมณฑลชายขอบไม่ได้เป็นพื้นที่ปลอดจากอำนาจรัฐจากศูนย์กลางแต่อย่างใด ความสัมพันธ์

เชิงอำนาจในยุครัฐบรรณาการหรือยุคอาณานิคม ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่าง ศูนย์กลางกับปริมณฑลชายขอบ แต่ยังมีความสัมพันธ์ของสองกลุ่มดังกล่าวกับ คนในท้องถิ่นที่ถูกปกครองในปริมณฑลชายขอบอีกที

ดังนั้นก่อนการเกิดรัฐ-ชาติสมัยใหม่ อำนาจที่ชายแดนต้องให้ความสำคัญกับกลุ่มคนท้องถิ่นที่ถูกปกครองในปริมณฑลชายขอบด้วย ซึ่ง Wolters (1982) อธิบายว่าลักษณะการปกครองของรัฐในช่วงนี้ว่าการ กำหนดเขตพื้นที่ในการปกครองยังมีความไม่กำหนดเขตแดนที่แน่นอน ในส่วน ดินแดนแถบอีสานใต้ในสยามได้มีแนวนโยบายในการควบคุมทรัพยากรของป่า สิ้นค้าและควบคุมดินแดนให้อยู่ในเขตอำนาจของตนเองด้วย

ในขณะที่สุเทพ สุนทรภัสส์ (2540) และ Thongchai Winichakul (1994) อธิบายความสัมพันธ์ทางสังคมในยุคก่อนการเกิดรัฐ-ชาติสมัยใหม่ว่าเป็น “รัฐแสงเทียนหรือระบบรัฐบรรณาการ” ไม่ให้ความสำคัญกับคนในท้องถิ่นที่อยู่ ปริมณฑลชายขอบ มุ่งให้ความสำคัญกับการเมืองระดับบนที่เป็นผู้ปกครองที่อยู่ ศูนย์กลางกับผู้ปกครองที่อยู่ในปริมณฑลชายขอบเป็นหลัก ตั้งแต่ทศวรรษ 1940 เป็นต้นมา ปฏิบัติการของอำนาจจากศูนย์กลางได้แผ่ขยายมายังพื้นที่ ชายแดนเพิ่มมากขึ้น รัฐสมัยก่อนเหมือนรัฐแสงเทียน เหมือนเราจุดเทียนขึ้นมา 2 แท่ง-ถ้าเราอยู่ใกล้แสงเทียนเราก็จะสว่างภายใต้อาณาจักรนั้น แต่ถ้าอยู่ห่าง แสงเทียนออกไปหน่อยเราก็จะไม่สว่างแล้ว ดินแดนแถบนั้นคือดินแดนนำทาง ซึ่งไม่มีใครเป็นเจ้าของ แสงเทียนก็คืออำนาจรัฐซึ่งไม่มีทางที่แสงจะส่องสว่างไป ได้ทั้งเขตเหมือนเป็นประเทศในปัจจุบันนี้

1.2 จรอกจม็อก: ช่องข้ามแดนสู่จุดผ่านแดนถาวรช่องจอม

ชายแดนไทยที่ติดกับกัมพูชาที่ก่อนหน้านี้การพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ก็เหมือนกับชายแดนต่างๆ ไปที่คนชายแดนอยู่ห่างไกลจากอำนาจรัฐส่วนกลาง “ช่องจอม” ตั้งอยู่บริเวณชุมชนบ้านด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ เป็นช่อง ข้ามแดนที่เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทยและจังหวัดอุดรธานี

(อุดรเมียนจีย) ชายแดนติดต่อกันยาวประมาณ 90 กิโลเมตรมีช่องข้ามแดนตลอดแนวชายแดนจำนวน จำนวน 36 ช่อง แต่ช่องที่สำคัญตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของประเทศไทยและกัมพูชา ร่วมมือกันพัฒนาเป็นจุดผ่านแดนถาวรมีเพียงจุดเดียวคือช่องจอม ซึ่งเดิมเป็นเพียงชุมชนเล็กๆ มีสถานะเป็นเพียงด่านประเพณีที่ใช้สัญจรไปมาระหว่างประชาชนทั้งสองประเทศ

“ช่องจอม” เดิมชาวบ้านแถบนี้เรียกว่า “จรวงจมีอก” ภาษาไทยเรียกว่าช่องจบก เพราะห่างจากด่านช่องจอมในปัจจุบันไปในประเทศกัมพูชาประมาณ 1 กิโลเมตร มีหินและต้นจบกใหญ่ และลำห้วยไอร์จมีอก หรือไอร์จบกไหลผ่านบริเวณช่องจรวงจมีอกนั้น ในช่วงสงครามอินโดจีนประเทศไทยเข้าปกครองเมืองเสียมเรียบโดยเรียกว่าจังหวัดพิบูลสงคราม จังหวัดอุดรรัมย์มีฐานะเป็นอำเภอเกรียงศักดิ์พิชิต การข้ามแดนจากบ้านด่านไปยังหมู่บ้านไอร์จมีอกและหมู่บ้านอื่นๆ ต้องผ่านเข้าออกทางช่องจรวงจมีอกนี้

ต่อมาในปี พ.ศ. 2339 สยามได้ส่งพระยาอภัยภูเบศร์ (แบน) ได้ไปปกครองเมืองพระตะบอง เมืองเสียมเรียบ ภายหลังได้รวมเมืองศรีโสภณด้วย ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้เสียดินแดน 3 เมืองนี้ให้แก่ฝรั่งเศส ในช่วงที่เข้ามาล่าอาณานิคม และในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้เกิดสงครามระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. 2483 เนื่องจากจอมพล ป.พิบูลสงครามได้เข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นซึ่งเป็นฝ่ายอักษะ ญี่ปุ่นชนะฝรั่งเศส จอมพล ป.พิบูลสงครามจึงถือโอกาสนี้เรียก 3 เมือง ดังกล่าวคืนจากฝรั่งเศส เพื่อเป็นเกียรติกับจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้เปลี่ยนชื่อเสียมเรียบมาเป็นจังหวัดพิบูลสงคราม แต่ประเทศไทยก็ได้ครอบครองไม่นานเมื่อญี่ปุ่นแพ้สงครามต่อฝ่ายพันธมิตร ประเทศไทยก็ต้องคืนดินแดน 3 เมืองให้กับฝรั่งเศสที่กลับมาปกครองกัมพูชาอีกครั้ง และกลับไปใช้ชื่อเสียมเรียบเหมือนเดิม หลังจากนั้นช่องผ่านแดนที่เคยใช้ก็ถูกขยับเข้ามาติดกับไอร์เสม็ด โดยยึดสันปันน้ำเป็นตัวแบ่งแนวเขตตามสนธิสัญญาฝรั่งเศสและเปลี่ยนชื่อจากช่องจรวงจมีอกมาเป็น “ช่องจอม” ตามชื่อหนองน้ำธรรมชาติ

ที่อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านด่านเก่าที่ชื่อ “หนองจอม” นั่นเอง นายหนาน ด่านเก่า (นามสมมุติ, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555)

ประชาชนบริเวณนี้มีการติดต่อค้าขาย แลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกันโดยไม่มีการจัดเก็บภาษีข้ามแดนและไม่มีด่านศุลกากร จนกระทั่งปี 2504 ประเทศไทยและกัมพูชาจึงทำข้อตกลงเปิดช่องจอมเป็นด่านถาวร โดยประเทศไทยได้ออกกฎกระทรวงการคลังฉบับที่ 37 และ 38 ลงวันที่ 27 กันยายน 2504 ได้ประกาศตั้งด่านพรมแดนและด่านศุลกากรช่องจอม เพื่อให้ราษฎรใช้เป็นเส้นทางให้นำสินค้าเข้าและออกโดยถูกต้องตามกฎหมายและอำนวยความสะดวกในการชำระอากรตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ในปี 2520 ได้มีการประกาศปิดด่านทุกด้านเนื่องจากสถานการณ์ความไม่สงบและสงครามภายในประเทศกัมพูชา ซึ่งยืดเยื้อกว่า 20 ปี ส่งผลให้การข้ามแดนและการค้าขายแดนในบริเวณนี้เป็นไปอย่างยากลำบากและในที่สุดก็หยุดชะงักและไม่สามารถค้าขายต่อไปได้

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2531 ในสมัยของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี มีนโยบาย “เปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า” แนวนโยบายดังกล่าวให้ความสำคัญกับการพัฒนาความเจริญทางด้านเศรษฐกิจทั้งในและนอกประเทศ ด้วยการเปิดชายแดนให้เชื่อมต่อกันโดยประเทศไทยได้ประกาศเปิดจุดผ่านแดนชั่วคราวจำนวน 3 ด้าน คือ ช่องกร่าง ช่องปลดต่าง และช่องจอม ตามประกาศกระทรวงมหาดไทยลงวันที่ 8 สิงหาคม 2534 เรื่องการผ่อนผันเปิดจุดผ่านแดนเพื่อให้มีการนำไม้เข้าสู่ราชอาณาจักรไทยได้ และอนุญาตให้ประชาชนนำสินค้ามาจำหน่ายเข้าและออกบริเวณพรมแดนไทย-กัมพูชาได้ ต่อมาเมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2535 คณะรัฐมนตรี มีประกาศให้เปิดจุดผ่านแดนชั่วคราวบริเวณช่องจอม เพื่อให้หน้าไม้เข้าจากประเทศกัมพูชาและสินค้าอื่นที่มีข้อจำกัดในประกาศดังกล่าวคือ บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องและนำเข้าไม้ตามประกาศกระทรวงมหาดไทยไม่สามารถเข้า-ออกจุดผ่านแดนนี้ได้

ต่อมานายสงวน สาริตานนท์ ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ได้ร่วมประชุมกับผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรธานี เพื่อหาแนวทางเปิดจุดผ่านแดนถาวรบริเวณช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ และโอรเสม็ด อำเภอสำโรง จังหวัดอุดรธานี โดยกำหนดให้พื้นที่ที่มีแนวห่างจากชายแดนไม่เกิน 500 เมตร เป็นตลาดบริเวณแนวชายแดนไทย-กัมพูชา โดยทำการเปิดตลาดเดือนละ 2 ครั้ง ซึ่งต่อมามีมติให้ขยายเป็นทุกวันเสาร์และวันอาทิตย์ ทำให้ตลาดเริ่มเป็นที่รู้จักและประชาชนเริ่มเข้ามาจับจ่ายซื้อสินค้ามากขึ้น

ในปีถัดมารัฐไทยและกัมพูชาได้มีการประชุมร่วมกันและประกาศขยายระยะทางบริเวณจุดผ่อนปรนจากชายแดนเดิมไม่เกิน 500 เมตรเพิ่มเป็นไม่เกิน 1,000 เมตรโดยข้อตกลงอื่นยังคงเดิม และมีการประชุมร่วมกันเกี่ยวกับการค้าชายแดนบริเวณช่องจอม-โอรเสม็ด เพื่อวางแผนพัฒนาพื้นที่ชายแดนระหว่างจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดอุดรธานี ทำให้การแต่งตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาชายแดนไทย-กัมพูชา เพื่อกำกับดูแลความเป็นระเบียบและการค้าชายตามแนวชายแดน

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2545 ทางสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ ได้เสนอให้คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบในหลักการการยกระดับและพัฒนาจุดผ่อนปรนการค้าช่องจอมเป็นจุดผ่านแดนถาวรช่องจอม ซึ่งการเปิดจุดผ่านแดนในแต่ละแห่งมักจะมีปัญหาต่างๆ คือการเปิดบ่อนกาสิโน ปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติ รัฐไทยโดยกระทรวงการได้ใช้ช่วงเวลานี้เจรจากับผู้แทนกัมพูชาเพื่อร่วมมือแก้ไขปัญหา และได้ทำพิธีเปิดจุดผ่านแดนถาวรอย่างเป็นทางการในวันที่ 18 สิงหาคม 2545

1.3 ช่องจอม: จากด่านประเพณีสู่ตลาดชายแดนไทย-กัมพูชา

การเปลี่ยนแปลงของชายแดนบริเวณนี้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วภายใต้การพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงหรือ GMS ตั้งแต่ปี พ.ศ 2535 โดยมีธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB) ซึ่งนโยบายนี้ทำให้พื้นที่บริเวณชายแดนไทยก็ถูกเปิดให้

เชื่อมต่อกันกับกัมพูชา ทำให้เกิดการพัฒนาคความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจและเกิดตลาดชายแดนในภูมิภาค ซึ่งมีพ่อค้าแม่ค้าให้ความสนใจมาลงทุนประกอบธุรกิจการค้ากัน สินค้าในตลาดช่องจอมนั้นสามารถสะท้อนวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของทั้ง 2 ประเทศได้อย่างชัดเจน สินค้าส่วนใหญ่ที่ประเทศไทยส่งไปยังกัมพูชา คือสินค้าอุปโภคบริโภค วัสดุและอุปกรณ์ก่อสร้าง ยานพาหนะและอะไหล่ น้ำมันเชื้อเพลิง เครื่องมือทางการเกษตรและยารักษาโรค สินค้าที่กัมพูชาส่งเข้ามาประกอบด้วยหนังโค-กระบือ ปลายน้ำจืดสด ปลาจ๋า เศษเหล็ก ไม้แปรรูป สินค้าทางเกษตร เสื้อผ้า-รองเท้าเก่าที่ใช้แล้ว และรถจักรยาน ฯลฯ

ประชาชนทั้งสองประเทศเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ซึ่งมีรากเหง้าทางวัฒนธรรม ภาษาและความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกัน ผู้คนในบ้านด่านซึ่งมีที่ตั้งอยู่ติดชายแดนไทย-กัมพูชามากที่สุด มีความสัมพันธ์กับชุมชนฝั่งโอรส์เมียด ประเทศกัมพูชา สามารถเดินทางไปมาหาสู่กันแบบญาติพี่น้อง ช่วยเหลือเกื้อกูลและทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง การข้ามช่องจอม (จorongจ้อม) ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาในวิถีชีวิตเปรียบเสมือนด่านประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริเวณนี้ (นายเกา สำราญสุข ,สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2554)

กอบกับตลาดชายแดนช่องจอม เป็นตลาดที่มีแนวโน้มเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องมีลูกค้าเข้ามาซื้อสินค้าอย่างคึกคัก ปีหนึ่งๆ สามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศไม่น้อยกว่า 4 หมื่นล้านบาท ตลาดชายแดนบริเวณนี้มีลักษณะพิเศษกว่าตลาดชายแดนอื่นๆ เพราะฝั่งกัมพูชามีบ่อนกาสิโน 2 คือ โอรส์เมียด และรอยัลฮิลล์ รีสอร์ท ที่ตั้งอยู่ห่างจากพรมแดนของไทยไม่ถึง 200 เมตร ทำให้มีการไหลทะลักของสินค้ามือสองการประกอบธุรกิจมีดของกลุ่มอิทธิพลต่างๆ ทุกวันมีกลุ่มนักพนันจากทั่วทุกทิศ ไม่น้อยกว่า 2,000 คน เดินทางหลังไหลเข้ามาเสี่ยงโชคกัน พื้นที่บริเวณนี้จึงสามารถดึงดูดใจให้นักทุนนักธุรกิจนักการเมือง รวมถึงกลุ่มผู้มีอิทธิพลสนใจและเข้ามาจับจองซื้อขายที่ดินเพื่อประกอบธุรกิจเกี่ยวกับรีสอร์ท บ้านเช่ารายวัน – รายเดือน ร้านอาหาร ธุรกิจ

เงินกู้ รับผิดชอบต่อ และธุรกิจที่หลากหลาย ดังนั้นทำให้มีผู้คนจากภายนอกทั้งคนไทยและกัมพูชาเข้ามาอยู่ใหม่ (New comer) จำนวนมาก

ในสมัยนายกรัฐมนตรีพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร ได้กำหนดยุทธศาสตร์ภายใต้ ACMECS เป็นข้อตกลงความร่วมมือระหว่างประเทศกลุ่มแม่น้ำอิระวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (Aeyawadee-Chaopraya-Mekong Economic Cooperation) ด้านธุรกิจระหว่างประเทศไทย, พม่า, ลาว, กัมพูชา และเวียดนาม เพื่อส่งเสริมความเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของไทย (HUB) ของอนุภูมิภาค ภายใต้ความสัมพันธ์และการไม่ระแวงต่อกันเป็นลักษณะความช่วยเหลือทางการสร้างเส้นทางเชื่อมโยงการขนส่งระหว่างชายแดน

นอกจากนั้นไทยยังให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งด้านการเงินแบบให้เปล่า, เงินกู้ผ่อนปรนหรือความช่วยเหลือด้านรับซื้อผลิตผลทางเกษตรที่เรียกว่า Contract Farming ซึ่งเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ในลักษณะการพึ่งพาทางเศรษฐกิจ และอีกกรอบหนึ่งการเส้นทางเชื่อมต่อภายใต้ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิระวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (ACMECS) ซึ่งทางรัฐบาลได้ให้ความช่วยเหลือกัมพูชาพัฒนาเส้นทางหมายเลข 48 ทางหลวงหมายเลข 67 และในชายแดนบริเวณนี้จะสร้างเส้นทางหมายเลข 68 จากจุดผ่านแดนช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ไปยังจังหวัดอุดรธานีไปบรรจบเส้นทางหมายเลข 6 ที่อำเภอกราลันท์ จังหวัดเสียมเรียบ

ธุรกิจที่เจริญเติบโตอย่างรวดเร็วภายใต้การเปิดชายแดนให้เชื่อมต่อกัน คือ ธุรกิจการท่องเที่ยว เพราะการทำให้เป็นภูมิภาคเดียวกันส่งผลให้เกิดการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไทยในเขตอีสานใต้กับแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดเสียมเรียบ บันเตียเมียนเจยและกัมปงม ในกัมพูชา ไปจนถึงแหล่งอารยธรรมในเวียดนามใต้ ซึ่งโครงการ GMS Economic Corridors หรือแปลเป็นภาษาไทยว่า “ระเบียงเศรษฐกิจอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง”

มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาการค้า การลงทุน ในภูมิภาคนี้และพัฒนาเส้นทางคมนาคมเชื่อมต่อระหว่างเมืองสำคัญๆ ในกลุ่มประเทศลุ่มน้ำโขง

2. พลวัตของอำนาจบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา

ในส่วนนี้ผู้เขียนจะอธิบายให้เห็นพลวัตของอำนาจและปฏิบัติการของอำนาจฝ่ายต่างๆ ในพื้นที่ชายแดนไทย – กัมพูชาบริเวณตลาดชายแดนช่องจอม โดยแบ่งเป็น 3 ช่วง ช่วงแรกคืออำนาจก่อนการเกิดรัฐชาติสมัยใหม่ ช่วงที่สองอธิบายอำนาจก่อนการทำให้เป็นอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในช่วงสงครามกลางเมืองในกัมพูชา และสุดท้ายจะชี้ให้เห็นอำนาจที่ชายแดนไทย-กัมพูชาในบริบทการทำให้เป็นอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

2.1 อำนาจก่อนการเกิดรัฐชาติสมัยใหม่

2.1.1 ยุคประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์เขมรและความสัมพันธ์กับรัฐไทย

รัฐไทยกับรัฐกัมพูชา เป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีความใกล้ชิดมีดินแดนที่ติดต่อกัน มีความสัมพันธ์กันทั้งในระดับของรัฐและประชาชนแตกต่างกันไปหลายด้านทั้งในด้านของภาษา ประเพณี ศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจรวมทั้งมีการกระทบกระทั่งกันจนนำไปสู่ความขัดแย้งกันระหว่างไทย-กัมพูชา ตามการรับรู้ในเอกสารประวัติศาสตร์ไทย-กัมพูชา ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ร่วมสมัยกับปลายยุคพระนครของกัมพูชาไปจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่ในบางครั้งก็ได้เป็นการสงครามที่มีคู่กรณีเพียงไทย-กัมพูชาเท่านั้น หากแต่ยังมีการแทรกแซงจากประเทศอื่นๆ เช่น เวียดนาม ตามมาด้วยการแทรกแซงของฝรั่งเศส ที่ปรารถนาเข้ามามีอิทธิพลเหนือดินแดนกัมพูชาด้วย เช่น สงครามสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 ตีพระนครศรีโยธธระปุระ สงครามสมเด็จพระนเรศวรตีเมืองละแวก ฯลฯ (ศานติ ภัคดีคำ, 2554)

ตามประวัติศาสตร์ก่อนการเกิดรัฐชาติสมัยใหม่ (Modern nation-state) ตามหลักฐานและศิลาจารึกพบว่าวิถีชีวิตของคนเขมรในแถบนี้ได้ตั้งถิ่น

ฐานและอพยพโยกย้ายถิ่นฐานทั้งด้วยเหตุการณ์ถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลยศึกของอาณาจักรหรือรัฐจารีตต่างๆ การรวมตัวกันเป็นรัฐในอดีตปรากฏชื่อ 3 แห่งคือพูนัน เจนละ และเมืองพระนคร ซึ่งจะเริ่มเห็นบทบาทของรัฐไทยได้ชัดเจนในสมัยเมืองพระนคร เมื่อพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 (ราว พ.ศ.1333-1389) เสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงรวบรวมบ้านเมืองที่แตกแยกออกไปให้กลับคืนมาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทรงสร้างธานีขึ้นหลายแห่งเช่นเมืองอินทapura เมืองทริทราลัย เมืองอมเรนทราปุระ และเมืองมเหนทรรพต ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญมาก

ต่อมาในสมัยเมืองพระนครมีการจารึกไว้ว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้พระราชทานพระพุทธรูปมหานาคให้เมืองต่างๆ ซึ่งหมายถึงเมืองวฤยปุระ (ลพบุรี) สุวรรณปุระ (สุพรรณบุรี) ชยราชบุรี (ราชบุรี) ศรีชัยสิงห์บุรี (กาญจนบุรี) และศรีชัยวัชรบุรี (เพชรบุรี) จนกระทั่งสมัยกรุงสุโขทัยและอยุธยาได้ไปยึดครองและทำให้ชาติพันธุ์เขมรย้ายเมืองหลวงไปบางส่วน ในปี พ.ศ. 2257 กลุ่มชาติพันธุ์กุ่มได้อพยพจากเมืองอตัปโปแสนแป มาอาศัยอยู่ที่เทือกเขาพนมดงรัก และมีการตั้ง “เขมรป่าดง” ปรากฏในเอกสารพงศาวดารมณฑลอีสาน เรียบเรียงโดยหม่อมอมรวงศ์วิจิตร จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2321 สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกและพระยาสุรสีห์ไปเป็นแม่ทัพทางเมืองพิมาย และให้ออกไปเกณฑ์ไพร่พลเมืองประทายสมันต์ เมืองสังขะ เมืองชูนันท์และเมืองรัตนบุรีเพื่อสมทบกองทัพหลวงไปตีเมืองเวียงจันทร์และเมืองจำปาศักดิ์ ในปี พ.ศ. 2324 (บุญยัติ สาลี, 2552: 35)

ในระหว่างปี พ.ศ. 2310 - 2325 นี้เองพระเจ้ากรุงธนบุรีมิได้ขับไล่ทหารพม่าออกจากแผ่นดินไทย ทำการรวมชาติ และได้ย้ายเมืองหลวงมาอยู่ที่กรุงธนบุรี โดยจัดตั้งการเมืองการปกครอง พระมหากษัตริย์มีอำนาจเด็ดขาดในการเมืองการปกครอง ต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้สถาปนาตนขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี และทรงย้ายเมืองหลวงมายังกรุงเทพมหานคร เริ่มยุคสมัยแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในปี พ.ศ. 2335 ขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ ในยุคนี้องเขมรตกอยู่ในการควบคุมของจักรวรรดิสยาม

อย่างเข้มงวด ในสมัยรัชกาลที่ 3 เกิดสงครามอานามยุทธทำให้กัมพูชาเป็นรัฐอารักขาระหว่างกับยวน ก่อนตกเป็นของฝรั่งเศสในเวลาต่อมา (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, 2526: 143-144 อ้างใน บัญญัติ สาลี, 2552)

จากข้อมูลที่ยกมาในที่นี่เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยและกัมพูชา ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไทยและเขมร ซึ่งแสดงให้เห็นกษัตริย์ที่ปกครองเมือง โดยมีที่ตั้งของศูนย์อำนาจอยู่ที่พื้นที่ราบลุ่มเป็นหลัก ซึ่งศูนย์กลางอำนาจก็จะเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ขึ้นอยู่กับเจ้าเมืองมีความสามารถ และบารมีในอาณาจักรหรือรัฐจารีตนั้นๆ แผ่ขยายออกไปจนทำให้ผู้นำหรือเจ้าเมืองในถิ่นใกล้เคียงยอมเข้ามาสาวมิภักดิ์ด้วย เพราะเมื่ออำนาจผู้ปกครองเปรียบดั่งแสงเทียน บริเวณใจกลางเทียนจะมีความเข้มข้นของแสงอำนาจมากจึงสว่างไสวและยิ่งห่างจากจุดศูนย์กลางออกไปแสง/อำนาจ ก็ค่อยๆ เรือนรางไป ขอบเขตของรัฐไม่มีความชัดเจนแต่มีความสัมพันธ์กับอำนาจอย่างแยกไม่ออก ประการสำคัญคือไม่มีเส้นแบ่งเขตแดนและเส้นเขตแดนไม่มีความหมายในเชิงภูมิศาสตร์ที่ชัดเจนของแต่ละรัฐศูนย์กลางในยุคนั้น

2.1.2 ปริณทลชายชอบกับการเข้ามาของสยาม

ในช่วงทศวรรษ 2490 รัฐบาลไทยได้มีนโยบายใหม่ๆ เกี่ยวกับรักษาความมั่นคง อันเกิดจากสภาวะสงครามเย็นและความขัดแย้งในกลุ่มประเทศอินโดจีน จึงพยายามควบคุมการเคลื่อนย้ายประชากรและขอบเขตดินอย่างเข้มงวด เช่นมีการตั้งตำรวจตระเวนชายแดนในปี พ.ศ. 2496 ต่อมา มีการสำรวจสำมะโนประชากร การขึ้นทะเบียนพื้นที่ชายแดน มีการทำบัตรประจำตัวพลเมืองขึ้นในปี พ.ศ. 2499 ในช่วงนี้รัฐไทยมีนโยบายเร่งรัดพัฒนาชนบท เช่น การสร้างถนน ซึ่งเป็นการขยายอำนาจของรัฐส่วนกลางสู่ชุมชนชายแดนได้ง่ายขึ้น

ในยุคนี้อำนาจของรัฐไทยส่วนกลางเริ่มแผ่ขยายมาที่ชายแดน คนพื้นที่ถูกบังคับให้อยู่ในเขตชั้นธสีมาของราชอาณาจักรไทย โดยต้องกรอกในสัญชาติ บังคับให้ใช้ภาษาไทยและห้ามพูดภาษาพื้นที่ในโรงเรียน ห้ามติดต่อกับเขมรอีกฟากหนึ่ง

โดยมีเจ้าหน้าที่รัฐ-คนของรัฐ ได้แก่ตำรวจ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้สอดส่องดูแล

2.1.3 อำนาจยุคล่าอาณานิคม

ในอดีตคำว่า “รัฐ” หมายถึงอาณาบริเวณขอบเขตชัดเจนทึ่ม (Boundary) ขึ้นอยู่กับอำนาจ (Power) รัฐใดหรือกษัตริย์-จักรพรรดิองค์ใด มีอำนาจบารมี (Prestige) มากก็ส่งผลให้ขอบเขตที่ปกครองแผ่ขยายไปมาก ส่วนคำว่า รัฐ-ชาติ (Nation state) หมายถึงรัฐที่ประชาชนอาศัยอยู่ นั้นพิจารณาเห็นว่าตนเองเป็นชาติ รัฐชาติจึงเป็นสังคมกฎหมายที่ถูกผูกพันด้วยพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ภายใต้รัฐบาลเดียว ประชาชนในรัฐชาติมีความรู้สึก จิตใจที่ผูกพันกัน ดังนั้นรัฐชาติสมัยใหม่ในปัจจุบันที่เรียกว่าประเทศนั้น แท้จริงก็คือรัฐที่วาดด้วยเรื่องอาณาเขตและกฎหมายนั่นเอง ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นชาติมาตั้งแต่ต้น

ปี พ.ศ. 2406 สมัยกัมพูชาตกอยู่ใต้อารักขาของฝรั่งเศส เป็นยุคที่เกิดการแบ่งเขตแดนของรัฐไทยและกัมพูชาที่ชัดเจนมากที่สุด ทำให้การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติเขมรเป็นด้วยความยากลำบากขึ้นเรื่อยๆ รัฐชาติทั้ง 2 ฝ่ายพยายามสร้างสำนึกชาติพันธุ์ใหม่และพยายามทำให้เป็นอื่นมากขึ้น การสร้างจิตสำนึกใหม่เกิดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2442 เพื่อเป็นสร้างความเป็นชาตินิยม (Nationalism) ซึ่งความหมายพื้นฐานคือพลังทางจิตที่ผูกกับประชาชนชาติเดียวกันเข้าด้วยกัน เป็นทั้งความรู้สึกที่ผูกพันระหว่างชนชาติเดียวกันและความรู้สึกภาคภูมิใจมีต่อตนเองและต่อชาติ ในระดับต่างๆ ทั้งระดับชุมชน (ชุมชนนิยม) ระดับท้องถิ่น (ท้องถิ่นนิยม) ระดับประเทศ/ชาติ (ชาตินิยม) แม้กระทั่งในระดับภูมิภาคและระดับโลก

ต้นศตวรรษที่ 19 ฝรั่งเศสได้เข้ามายึดครองตงแกง อันนัม ของประเทศเวียดนาม และโคชินจีนเป็นอาณานิคม และขยายอิทธิพลเข้ามายึดครองราชอาณาจักรกัมพูชาเป็นรัฐในอารักขา ซึ่งสองทหาร Auguste Pavie

และ Etienne Aymonier ซึ่งพวกเขาได้บันทึกไว้ในรายงานการสำรวจหรือบันทึกสายลับ ดังเช่น Pavie ที่มีบทบาทสำคัญในการบีบบังคับให้สยามยอมสละการอ้างสิทธิ์เหนือดินแดนทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้กับ ในยุคนี้ก็จะเห็นว่าอำนาจจากศูนย์กลางบริเวณพรมแดนแถบนี้ได้เปลี่ยนจากสยามมาเป็นฝรั่งเศสที่เข้ามาเป็นเจ้าของอาณานิคม ซึ่งปฏิบัติการของอำนาจจากศูนย์กลางล้วนแต่กดขี่ข่มเหงคนในพื้นที่ที่ทั้งการใช้แรงงาน เก็บส่วยในรูปแบบต่างๆ ทำให้เกิดการสู้รบและปราบปรามเกือบตลอดเวลาที่ฝรั่งเศสเข้ามายึดครองและขยายอาณานิคม (ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, 2552)

2.2 อำนาจช่วงสงครามกลางเมืองในกัมพูชา

เมื่อกัมพูชาได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2496 กัมพูชายังเป็นราชอาณาจักร ตามข้อตกลงการประชุมนานาชาติที่เจนีวา พ.ศ. 2497 กำหนดให้กัมพูชาต้องจัดการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย กัมโพชซึ่งเป็นชื่อฝรั่งเศสใช้เรียกกัมพูชาในยุคอาณานิคมถูกเปลี่ยนเป็นสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา โดยมีรัฐบาลสีหนุเป็นรัฐบาลชุดแรกที่ขึ้นปกครองประเทศ ช่วงนี้มีการปกครองแบบจักรพรรดิหรือสังคมนิยม รัฐบาลชุดนี้ได้เร่งรีบสร้างคือรัฐ - ชาติ กัมพูชาขึ้น แต่ประชาชนมีหลายชาติพันธุ์ลาว กูย บราวและข่า ดังนั้น เจ้าสีหนุมีนโยบาย “การทำให้เป็นเขมร” (Khmer - ization) โดยในปี พ.ศ. 2499 สั่งห้ามให้พูดภาษาของตนในที่สาธารณะ ผลคือทำให้คนกลุ่มชาติพันธุ์กูยที่ถูกคนบริเวณพรมแดนเรียกว่าส่วย หันมาพูดภาษาเขมรมากขึ้น นอกจากนั้น รัฐบาลสีหนุยังได้ย้ายอดีตทหารเขมรจากทางตอนล่างเช่นไปรวง (Prey Veng) มาตั้งชุมชนปะทะกับคนลาว และเร่งให้เกิดการพัฒนาชนบท โครงการที่สำคัญคือการสร้างถนนและสะพานเชื่อมต่อกับเมืองท่าหลักกับเมืองขนาดใหญ่ หรือชุมชนขนาดใหญ่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง เช่น ท่าหล้า-พาละคัน ท่าหล้า-มโนไพร (เมญูเปร) ซึ่งก่อนหน้านั้นในยุคอาณานิคม กัมพูชาไม่ค่อยได้ให้ความสำคัญกับพื้นที่บริเวณนี้

ในปี พ.ศ. 2503 สถานการณ์การสู้รบในอินโดจีนที่มีความรุนแรงมากขึ้นโดยเฉพาะฝ่ายคอมมิวนิสต์เวียดนามเหนือหรือเวียดมินห์ ฝ่ายรัฐบาลเวียดนามใต้ที่มีอเมริกาหนุนหลัง ซึ่งในช่วงนี้กัมพูชาโดยเจ้าสีหนุ ประกาศให้กัมพูชาเป็นประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด ทำให้ถูกตัดตันทกจากฝ่ายซ้ายในกัมพูชา นอกจากนั้นเจ้าสีหนุ ยังได้ออนกิจกรรมการนำเข้าส่งออกมาเป็นของรัฐและปิดธนาคารเอกชนในกัมพูชา ส่งผลให้ผู้ประกอบการค้าหันไปค้าขายอย่างลับๆกับฝ่ายต่อต้านคอมมิวนิสต์ในเวียดนาม จนเจ้าสีหนุสั่งให้ทหารรวบรวมผลผลิตข้าวในเขตต่างๆ โดยจ่ายเงินตามที่รัฐกำหนดทำให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างชาวนาที่ล้มเหลวในเขตพระตะบอง ได้ลุกฮือทำร้ายเจ้าหน้าที่เก็บภาษีลอน นอล ได้ประกาศกฏอัยการศึก และส่งทหารเข้าไปทำให้มีผู้เสียชีวิตหลายร้อยคน หมู่บ้านถูกเผา เมื่อพระนโรดม สีหนุเสด็จกลับมา ได้สั่งจับกุม ฮู ยวน ฮูนิม และเซียว สัมพันธ์ ทั้งหมดได้หนีไปยังภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (แซนด์เลอร์ อ่างโน ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, 2552: 75)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2513 ชีวิตของคนบริเวณชายแดนต้องตกอยู่ในภาวะสงคราม เมื่อ พอล พต เอียง ซารี และซอน เซน ไปศึกษาที่ฝรั่งเศส พบกระแสแนวคิดสังคมนิยม ได้ศึกษาลัทธิมาร์กซ์และคอมมิวนิสต์ แล้วนำมาเผยแพร่ในกัมพูชา ส่งผลให้มีอิทธิพลในเขตพื้นที่ของเขมรบน ในปี พ.ศ. 2518 กองกำลังเขมรแดงได้เข้ายึดกรุงพนมเปญและได้เปลี่ยนเป็นสาธารณรัฐกัมพูชาเป็นกัมพูชาประชาธิปไตยภายใต้การคุมอำนาจโดย พอล พต รัฐบาลยุคนี้ได้นำเอาลัทธิสังคมนิยมแบบสุดขั้วหรือลัทธิเหมามาใช้คือสร้างอุดมคติที่ปราศจากชนชั้น เน้นการผลิตแบบสังคมนิยมเกษตรกรรมบุพกาล และยกเลิกระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลตั้งนั้นทุกคนต้องทำการผลิตร่วมกันด้วยการตั้งเป็นสหคมหรือระบบกรรมสิทธิ์รวม ซึ่งหมายถึงสมาคม เช่น สหคมทำนา สหคมเลี้ยงสัตว์ สหคมหาปลา ฯลฯ

ชนชั้นกลางและชาวกัมพูชาส่วนใหญ่ที่มีการศึกษายอมรับการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบใหม่เพราะได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐและมือของ

ทหารสหรัฐเข้ามาในประเทศ พระนโรดม สีหนุที่เดินทางไปยังปักกิ่งได้ประกาศผ่านทางวิทยุเรียกร้องให้ประชาชนที่สนับสนุนพระองค์ออกมาประท้วง ซึ่งมีผู้ประท้วงออกมาในหลายจังหวัด รุนแรงที่สุดคือจังหวัดกำปงจาม ผุ่ชนได้ฆ่าลอน นิล น้องชายของลอน นอล มีผู้ประท้วงให้สีหนุกลับมาในพนมเปญก่อนที่จะสงบลงและกลายเป็นการต่อสู้ด้วยอาวุธ

หลังรัฐประหารลอน นอล ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาในด้านการทหารและทางด้านเศรษฐกิจ ลอน นอลได้นำกัมพูชาเข้าสู่สงคราม เขาได้พยายามติดต่อกับนานาชาติ รวมทั้งสหประชาชาติเพื่อให้สนับสนุนรัฐบาลใหม่ มีปฏิบัติการทางทหารเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว กองทัพของฝ่ายรัฐบาลที่เรียกว่ากองทัพแห่งชาติเขมร (FANK) ทหารส่วนใหญ่มาจากชาวกัมพูชาในเขตเมือง ซึ่งเข้าร่วมกับรัฐบาลใหม่หลังการโค่นล้มพระนโรดม สีหนุ ปัญหาอีกประการของกองทัพฝ่ายสาธารณรัฐเขมรคือการฉ้อราษฎร์บังหลวงและนำอาวุธที่ได้รับการสนับสนุนไปขายในตลาดมืด

สิ่งที่เลวร้ายที่สุดที่เขมรแดงปฏิบัติการต่อคนบริเวณพรมแดนคือการบังคับผู้คนจากเขตหนึ่งไปทำนา และสร้างถนนกับอีกเขตหนึ่งซึ่งห่างไกลออกไปเป็นร้อยกิโลเมตร ทรัพย์สินที่มีอยู่ก็ถูกยึดหมด แม้แต่บ้านเรือนก็ยังถูกทหารเขมรแดงรื้อถอนไปสร้างเรือนนอนรวมและเป็นທີ່เลี้ยงสัตว์ พวกเขาต้องทุกข์ทรมานเพราะขาดแคลนอาหาร ไม่ว่าใครจะอยู่ไหนทุกคนต้องเข้าสหคัม เช่นเดียวกันหมด และต้องนอนเรือนรวม จำกัดการกินอาหารเพราะอาหารขาดแคลน หลบหนียากลำบากเพราะทหารเขมรแดงชุดหลุมลึกมีไม้ไฟแหลมปักฝักและใช้ใบไม้ปิดพรางไว้รอบหมู่บ้าน

สงครามกลางเมืองในกัมพูชา เป็นการสู้รบของเขมร 4 ฝ่ายคือ เขมรแดง เขมรเฮง สัมริน เขมรฝ่ายเจ้าสีหนุ และเขมรเสรี ส่งผลระเบิดตกข้ามมาฝั่งไทย ชุมชนบ้านด่าน ถูกทางอำเภอ กำนันและผู้ใหญ่บ้าน สั่งให้ย้ายชุมชนและย้ายโรงเรียนจากที่ตั้งเดิมโดยขยับห่างจากเส้นเขตแดนไทย-กัมพูชา 2 กิโลเมตร

เพื่อห่างจากปัญหาการเมืองภายในของกัมพูชา ที่มีขบวนการคอมมิวนิสต์ในนามพรรค “กรมประชาชน” (KromPracheachon) หรือ “กลุ่มประชาชน” ซึ่งแพ้คะแนนของพรรคสังคมนิยม (SangkumReastrNiyum) หรือ “กลุ่มสังคม” ทำให้พรรคสังคมนิยม ได้เป็นรัฐบาล ปกครองกัมพูชาตั้งการเลือกในปี พ.ศ. 2498

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2513 พลเอกนอ นอล ได้ทำรัฐประหาร ต่อมาในปี พ.ศ. 2514 -2516 มีการปล้นสะดมทรัพย์สิน ข้าวปลาอาหารของชาวบ้านจากขบวนการคอมมิวนิสต์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2518 นายพล พต มินโยบายเรื่องการโยกย้ายเปลี่ยนถิ่นฐานผู้คนจากเมืองสุชนบท ชนบทสู่เมืองทำให้เกิดโศกนาฏกรรม เนื่องจากผู้นำเขมรแดงเข้ายึดอำนาจและฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ประชาชนผู้บริสุทธิ์ตกเป็นเหยื่อของความเหี้ยมโหดและถูกฆ่ากว่า 1.7 ล้านคน ซึ่งเรียกบริเวณนั้นว่า “ทุ่งสังหาร” สถานการณ์การสู้รบในกัมพูชา นับวันยิ่งทวีความรุนแรง ชาวเขมรอพยพหนีภัยสงคราม มีความทุกข์ยากลำบาก หิวโหยและหลบภัยสงครามเข้ามาอยู่ตามแนวตะเข็บชายแดนของประเทศไทย 2 ครั้ง คือระหว่างปี พ.ศ. 2518-2522 ช่วงนี้นายฮุน เซน ยังเป็นทหารเขมรแดง หลังพล พต ยึดอำนาจได้ 2 ปี นายฮุน เซน ก็หนีจากกองทัพเขมรแดงไปอยู่กับเวียดนาม แล้วนำกองกำลังทหารเวียดนามมาขับไล่เขมรแดง และยึดเขมรได้ทั้งหมด นายฮุน เซน ได้เข้าร่วมในคณะรัฐบาลที่เวียดนามให้การสนับสนุน และในปี พ.ศ. 2528 ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

นอกจากนี้พื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ก่อนทำให้เป็นอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ยังมีเหตุปะทะกับกองกำลังเวียดนาม เนื่องจากมีชาวกัมพูชาต่อต้านการยึดครองของเวียดนามอยู่ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเขมรแดง กลุ่มแนวร่วมปลดแอกแห่งชาติของประชาชนเขมร และกลุ่มแนวร่วมแห่งชาติเพื่อเอกราชความเป็นกลางและสันติภาพในกัมพูชา ซึ่งแต่ละกลุ่มมีฐานกองกำลังใกล้กับชายแดน เมื่อเกิดเหตุปะทะก็จะหลบหนีเข้ามาอยู่ตามแนวตะเข็บของชายแดนไทย ส่งผลให้ระหว่างปีพ.ศ. 2523-2526 ทหารเวียดนามเข้ามาลู่ล่าและโจมตีเขตอริปไตย

ของไทยหลายครั้ง ทำให้ทหารและชาวบ้านได้รับการบาดเจ็บล้มตายทั้งสองฝ่าย เหตุจากฝ่ายไทยยินยอมให้ประชาชนชาวกัมพูชา ฝ่ายต่อต้านเวียดนามเข้ามาใช้เป็นหลบซ่อนตัว และป้องกันการโจมตีของกองกำลังเวียดนามนั่นเอง

2.3 อำนาจที่ชายแดนไทย-กัมพูชาภายใต้บริบทการทำให้เป็นภูมิภาค

หลังสงครามเย็นสิ้นสุดลงด้วยการล่มสลายของระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมในปลายปี 1989 ประเทศในภูมิภาคนี้ต่างตระหนักถึงความสำคัญของนโยบายเศรษฐกิจที่จะเข้ามาแทนที่นโยบายทางการเมือง พื้นที่ภาพรวมของอนุภูมิภาคเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ รูปแบบการค้าส่วนใหญ่จะเป็นการค้าชายแดนที่มีลักษณะพ่อค้ากับพ่อค้าติดซื้อขายกันเองที่ชายแดน และขนส่งสินค้าผ่านชายแดน มากกว่าการค้าระหว่างประเทศ

นโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า “Turning the battlefield into a market place” ของนายกรัฐมนตรีพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ภายใต้การขับเคลื่อนของระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ (Neo-liberalism) ทำให้พื้นที่บริเวณชายแดนไม่ใช่อุปสรรคสำหรับการลงทุนอีกต่อไป พื้นที่ชายแดนกลายเป็น “แหล่งวัตถุดิบทางด้านเศรษฐกิจของภูมิภาค” รัฐไทยเน้นการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน เอื้อให้นักลงทุนได้มีโอกาสเข้าไปประโยชน์จากทรัพยากรในประเทศเหล่านั้น

สิ่งที่ยืนยันว่าอำนาจส่วนกลางที่ชายแดนของประเทศไทยไม่ได้เลือนหายแต่กลับมีความเข้มข้นมากขึ้นคือการที่รัฐบาลไทยกับกัมพูชา รับรองเอกสาร Concept Paper on Thailand-Cambodia Border Points of Entry: Ways towards New Order, Effective Border Management and Greater Bilateral Cooperation เพื่อให้เป็นกรอบความร่วมมือระหว่างกันในการบริหารและจัดการพื้นที่ชายแดนให้มีประสิทธิภาพ ได้แก่ การสัญจรข้ามแดน การรักษาสภาพธรรมชาติของเส้นเขตแดน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ความ

ร่วมมือในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมในพื้นที่ชายแดน และกำหนดให้มีกลไกทำงานในระดับท้องถิ่นทั้งทหาร ตำรวจและฝ่ายปกครอง เพื่อให้พื้นที่ชายแดนมีความมั่นคง

บริเวณตลาดชายแดนช่องจอม กลุ่มอำนาจเอกชนหลายกลุ่มเข้ามามีบทบาทในพื้นที่ชายแดนเห็นชัดเจนในปี พ.ศ. 2539 อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนหนึ่งได้ทำสัญญาเช่าพื้นที่จากกรมป่าไม้ ซึ่งได้หมดสัญญาและถูกสั่งให้ปิดตลาดในปี พ.ศ. 2550 จึงได้ตัดสินใจปรับปรุงที่ดินของบริษัทเนื้อที่ประมาณ 60-70 ไร่ ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับตลาดช่องจอมเดิม เพื่อเปิดให้บริการพ่อค้าแม่ค้ารายเดิมเข้าไปค้าขายแบบไม่คิดค่าเช่า ซึ่งขั้นตอนการเปิดตลาดครั้งนี้ให้ลูกชายที่เป็นนักการเมืองท้องถิ่นใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบ เพราะไม่ได้ผ่านประชาคมของชุมชน แต่ได้ให้สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลลงชื่อและขอมติสนับสนุนให้เปิดตลาดอีกครั้ง ซึ่งในปัจจุบันตลาดแห่งนี้ก็ไม่ค่อยเฟื่องฟูมากนัก เนื่องจากมีคู่แข่งเปิดตลาดเพิ่มมากขึ้น

ในช่วงเดียวกันองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ได้เจรจากับกรมธนารักษ์เพื่อขอเช่าพื้นที่ ซึ่งห่างจากตลาดช่องจอมเดิมประมาณ 2 กิโลเมตร ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับตลาดช่องจอมในปัจจุบันหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าศูนย์ OTOP ให้เป็นตลาดชายแดนแห่งใหม่มีเนื้อที่กว้าง 80 ไร่ มีอาคารที่เป็นร้านค้ากว่า 60 ห้อง มีลานคอนกรีต ห้องน้ำที่สะดวกสบายสำหรับผู้ค้าและนักท่องเที่ยว โดยใช้งบประมาณไปกว่า 25 ล้านบาท นอกจากนั้นพื้นที่ชายแดนยังเห็นการปฏิบัติการของอำนาจรัฐส่วนกลาง ผนึกพลังอำนาจรัฐผ่านกลไกผู้นำท้องถิ่นที่เป็นตัวแทน บางครั้งผู้นำท้องถิ่นก็ผนึกกำลังกับอำนาจเอกชน เช่น กรณีอดีตกำนันตำบลด่านท่านหนึ่งในช่วงสร้างและเปิดตลาด OTOP องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ให้เขาเป็นผู้ประสานกับชาวบ้าน และเป็นผู้ตรวจการในตลาด เมื่อว่างจากการตรวจการตลาดเขาจะถือโอกาสนั่งพูดคุยกับพ่อค้าแม่ค้าแบบไม่เป็นทางการเพื่อสืบข้อมูลด้านความมั่นคงตามที่ทหาร ตำรวจหรือหน่วยงานในอำเภอมีข้อสั่งการตลอดจนถึงปัจจุบัน

บริเวณด้านถาวรช่องจอม ก็เป็นพื้นที่หนึ่งที่สามารถสะท้อนและเห็นปฏิบัติการของอำนาจรัฐได้ชัดเจนผ่านนักพนันที่ข้ามไปเสียโชคที่ฝั่งประเทศกัมพูชา โดยปกติคนที่ข้ามแดนต้องมีจะต้องมีใบผ่านแดน หรือ Passport แต่นักพนันที่ไม่มีเอกสารจ่ายเงินสดเพียง 50 บาทก็สามารถผ่านเข้าไปเล่นการพนันได้อย่างง่ายดาย การปฏิบัติการของอำนาจที่ชายแดนมีหลายรูป เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจหน้าที่แสวงหาผลประโยชน์ จากการสัมภาษณ์นางจิต (นามสมมุติ, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2556) ได้กล่าวว่

“วันนั้นประมาณสองทุ่ม ขณะที่จะกลับเข้ามาฝั่งประเทศไทย เพื่อนข้างบ้านโทรมาฝากซื้อบุหรี่ จึงซื้อสองแพ็คแล้วตนก็ขับรถกลับบ้านตามปกติ พอขับรถมาถึงหน้าตลาดช่องจอม มีรถคันหนึ่งขับมาตัดหน้ารถแบบกระชั้นชิด ตนลงจากรถและมีการตรวจค้นรถแล้วหยิบบุหรี่ออกมาพร้อมแจ้งข้อหาเข้าบุหรี่เข้าราชอาณาจักรเกินกว่ากฎหมายกำหนด เจ้าหน้าที่แจ้งว่าพลาสปอร์ตหนึ่งเล่มสามารถนำเข้าบุหรี่ได้ไม่เกินหนึ่งแพ็ค และสั่งให้ตนไปเสียค่าปรับในวันทำการจำนวนเกือบ 30,000 บาท”

ภายใต้การทำให้เป็นอนุภูมิภาค บรรดาอำนาจที่ชายแดนไทย – กัมพูชา อำนาจที่ชายแดนไม่ได้เลือนหายไปแต่กลับทวีความเข้มข้นผ่านอำนาจศูนย์กลางผ่านหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาในพื้นที่บริเวณนี้ นอกจากนั้นยังมีอำนาจเอกชนที่ปฏิบัติการผ่านระบบทุนหรือผู้เข้ามาอยู่ใหม่ และอีกอำนาจหนึ่งที่เป็นภาพชัดเจนคือบรรดาอำนาจท้องถิ่น ที่ปฏิบัติการผ่านผู้นำชุมชนเพราะมีผู้นำชุมชนบางส่วนที่มาเป็นคนคุมตลาดและเก็บค่าแผงรายวันให้กับนายทุนเจ้าของตลาด บางคนทำหน้าที่เป็นคนคุมร้านรับจ้างองรถของนักการพนัน หรือคนท้องถิ่นด้วยกันเองที่ผันตัวเองเข้าไปเป็นพวกเดียวกันกับอำนาจเอกชนหรืออำนาจรัฐส่วนกลาง ส่งผลให้คนท้องถิ่นถูกเบียดขับและมีชีวิตอย่างอยากลำบากมากขึ้น

3. การเบียดขับ การสูญเสียที่ดินและการดิ้นรนคนท้องถิ่น

3.1 การเบียดขับคนท้องถิ่น

พื้นที่ชายแดนถูกรัฐชาติและทุนนิยมเสรี ภายใต้กระบวนการโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดการไหลเทของผู้คน กิจกรรมการค้า การลงทุน การเคลื่อนย้ายเทคโนโลยี วัฒนธรรม นวัตกรรมจัดการสมัยใหม่ การแพร่กระจายของความรู้และอื่นๆ ในช่วงนี้ชายแดนบ้านด่านเริ่มมีคนเข้ามาอยู่ใหม่ (New comer) ในพื้นที่จำนวนมากไม่ว่าจะเป็นประชาชนเขมรที่เข้ามาในศูนย์อพยพ เจ้าหน้าที่ UNHCR ที่เข้ามาขอใช้พื้นที่เพื่อรับผู้อพยพ เจ้าหน้าที่จากกาชาดสากลหรือ ICRC เจ้าหน้าที่จากหน่วยบรรเทาทุกข์ UN UNBLO มีหน้าที่คอยช่วยเหลือหาข้าวปลาอาหาร เครื่องใช้ในการดำรงชีพให้ผู้อพยพ และในสวนประเทศไทยมีนายทหารจาก กองบัญชาการทหารสูงสุดและกองกำลังบูรพา รวมถึงเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองในพื้นที่

การเบียดขับคนท้องถิ่นต้องย้ายถิ่นฐานเริ่มเห็นได้ตั้งแต่สถานการณ์ความไม่สงบของกัมพูชา ที่มีการสู้รบของรัฐกัมพูชากับคอมมิวนิสต์ มีการยิงปืนใหญ่เข้ามาตกในฝั่งไทยทุกวัน โดยเฉพาะช่วงเย็นทำให้ชุมชนชายแดนบริเวณนี้ได้รับผลกระทบ และมีความยากลำบากในการดำรงชีวิตมากซึ่งนางปลอด (นามสมมติ, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2555) ได้กล่าวว่า

“ในช่วงที่เขมรแตกเขายิงปืนใหญ่มาตกฝั่งบ้านเราลำบากมากๆ ไม่มีจิตใจจะไปทำอะไร ต้องคอยฟังเสียงปืนและหลบลูกระเบิด ลูกปืน พอ 4 โมงเย็นกินข้าวเสร็จต้องรีบเข้าบ้านหรือหลุมหลบภัย นอนกินนอนไม่หลับ กระเป๋าสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นจะเตรียมพร้อมในการอพยพเสมอ โรงเรียนบ้านด่านเป็นจุดที่ลูกปืนใหญ่ตกทำให้นักเรียนตาย 4 คนและชาวบ้าน 2 คน ผู้ปกครองไม่กล้าให้ลูกหลานมาโรงเรียน

เพราะกลัวโดนลูกปืน ครูไม่กล้ามาสอน ชุมชนแทบจะล้าง
เจียบบากชาวบ้านพาครอบครัวอพยพไปหมด...”

ตลาดช่องจอมเติบโตอย่างรวดเร็วและกลายเป็นแหล่งธุรกิจที่สำคัญของพื้นที่ชายแดนบริเวณนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 ถึงปัจจุบันรวมระยะเวลากว่า 25 ปี ส่งผลให้คนท้องถิ่นดั้งเดิมถูกเบียดขับจากการเติบโตและขยายตัวของตลาด มีความสลับซับซ้อนในการจัดการ ชาวบ้านต้องขยับไปอยู่ตามหัวไร่ปลายนา ให้พ่อค้าแม่ค้าที่เป็นคนเข้ามาอยู่ใหม่เช่าเป็นที่พัก หรือเก็บสินค้า พื้นที่ส่วนใหญ่เปลี่ยนเป็นพื้นที่ตลาดและบริการ พื้นที่บริเวณดังกล่าวปรับเปลี่ยนเป็นร้านค้า ร้านอาหาร บัมน้ำมัน บ้านเช่า รีสอร์ท โรงแรม ร้านค้าวัสดุก่อสร้าง ร้านซ่อมรถ เป็นต้น วิถีดั้งเดิมที่เคยใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อการผลิตพืชที่เป็นอาหาร ได้แก่ ข้าว พืชผัก และเลี้ยงสัตว์เพื่อการยังชีพเปลี่ยนมาเป็นการผลิตพืชเศรษฐกิจปลูกไม้โตเร็ว ได้แก่ดาวเรือง ยูคาลิปตัส ยางพารา มันสำปะหลัง ผ่านรูปแบบการทำเกษตรแบบพันธะสัญญา (กนการรณ มะโนรมย์, 2556)

อนึ่งการถูกเบียดขับของชาวบ้านดั้งเดิม เกิดจากเปลี่ยนผู้บริหารพื้นที่ซึ่งเดิมเป็นพื้นที่ป่าที่เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ เป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ของชาวบ้าน เมื่อกรมธนารักษ์ให้สัมปทานแก่องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ โดยแจ้งชาวบ้านว่าจะสร้างเป็นคลังสินค้าและหอสำหรับจำหน่ายน้ำประปา และมีการทำประชาคมชาวบ้าน แต่จริงๆ แล้วจะพัฒนาให้เป็นตลาดชายแดนช่องจอมบางส่วนได้สร้างเป็นที่พัก ที่จอดรถเพื่อลูกค้าที่เข้ามาซื้อสินค้า โดยเปิดให้เอกชน ได้แก่ พ่อค้าแม่ค้าต่างถิ่นที่ชาวไทย ชาวكمพูชาเข้ามาเช่าซื้อเป็นร้านค้าเพื่อขายสินค้า ชาวบ้านจึงรวมตัวกันคัดค้านเพื่อเรียกร้องให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดทำตามที่ตั้งกลงกันได้แต่ไม่เป็นผล

นอกจากนั้นที่ดินฝั่งตรงข้ามองค์การบริหารส่วนจังหวัดยังได้เจรจากับเกษตรกร ที่ได้รับสิทธิในที่ทำกินจากสำนักงานปฏิรูปที่ดิน (สปก.) จำนวน 15 รายๆ ละ 4 ไร่ โดยมี 8 รายที่จะใช้สร้างศูนย์ OTOP อีก 7 รายถูกเจรจาให้

จัดสรรพื้นที่ใหม่เพื่อแบ่งเกษตรกร 8 รายที่ให้ที่ดินในการสร้างอาคารโดยสัญญาว่าจะให้ทำงานในตลาดชองจอม ซึ่งปัจจุบันเกษตรกรเหล่านั้นไม่ได้ทำงานในตลาดแล้ว มีหน้าซำยังนำที่ดินไปขายต่อจนหมดและยังมีเกษตรกรที่มีที่ดินใกล้ตลาดก็ขายที่ดินเพื่อทำเป็นที่จอดรถเอกชน ซึ่งสะท้อนความขัดแย้งและการถูกเบียดขับซึ่งเห็นชัดจากการสัมภาษณ์นายแดง (นามสมมุติ, สัมภาษณ์ 10 กรกฎาคม 2556) ได้กล่าวว่า

“ศูนย์ OTOP ไม่ได้เปิดทุกวันเพราะเอาที่ดิน สปก. ของชาวบ้านไปสร้างเปิดเฉพาะวันเสาร์ วันอาทิตย์กับวันพุธ ที่มีตลาดนัด และจะมีการเก็บเงินให้กับเจ้าของที่ดิน เขาก็ไม่พอใจต้องให้ทำงานในตลาดด้วย แต่ยังไม่ทำไม่ได้เพราะตลาดยังเปิดไม่ได้”

3.2 การสูญเสียที่ดินและการเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ถือครองที่ดิน

การเบียดขับอีกรูปแบบหนึ่งที่เป็นความทุกข์ยากของคนท้องถิ่นคือการเปลี่ยนมือหรือกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดินในพื้นที่ชายแดนอีสาน” เป็นอิทธิพลของเสรีนิยมใหม่หรือลักษณะข้ามชาติในปัจจุบัน ส่งผลให้ทรัพยากรที่ดินชายแดนที่เป็นพื้นที่แห่งการแย่งยึดและยึดครองของกลุ่มต่างๆ การใช้ประโยชน์จากที่ดินจากระบบเกษตรกรรมสู่พื้นที่การค้าการบริการและขนส่ง ซึ่งการเปลี่ยนมือหรือการเปลี่ยนกรรมสิทธิ์การครอบครองที่ดินพบในหลายรูปแบบคือ 1) จากเกษตรกรสู่เกษตรกร 2) จากเกษตรกรสู่นายทุนในและนอกพื้นที่ 3) จากนายทุนสู่นายทุน 4) จากรัฐสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและนายทุน และ 5) จากชุมชนสู่ชุมชนด้วยตนเอง ปัจจัยเหล่านี้มีความซับซ้อนด้านสิทธิการลงทุน ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ที่ดิน กรรมสิทธิ์ที่ดินมีความสัมพันธ์ทางอำนาจส่วนกลางและภูมิภาคผ่านการเข้ามาจัดการที่ดินในพื้นที่ที่หลากหลาย (กนกวรรณ มะโนรัมย์ ,2556)

คนท้องถิ่นที่สะท้อนความทุกข์ยากในการสูญเสียที่ดินได้ดี คือ ครอบครัวของนายสนเฒ่า (นามสมมุติ) เดิมมีที่นาติดถนนสุรินทร์ – ซ่องจอมจำนวน 15 ไร่ เมื่อปี พ.ศ.2547 มีความเดือดร้อนต้องใช้เงิน ครอบครัวจึงตัดสินใจไปกู้เงินกับนายทุนเจ้าของโรงสีในแถบนั้นจำนวน 100,000 บาท โดยเอาโฉนดแปลงดังกล่าวไปไว้กับนายทุน จนถึงปัจจุบันไม่มีเงินคืนทั้งต้นพร้อมดอกเบี้ย ซึ่งนายทุนได้เข้ามายึดที่ดิน นายสนเฒ่าจึงเจรจาขอให้นายทุนแบ่งที่ดินไว้ให้จำนวน 1 ไร่เพื่อสร้างเป็นบ้านและร้านอาหาร ตนกับครอบครัวจะได้มีอาชีพ รวมถึงเจรจาท่องขอให้ตนเป็นคนดูแลทำนาแปลงดังกล่าว โดยแบ่งข้าวกับนายทุนตามเงื่อนไขที่นายทุนเห็นสมควร

3.3 การขยับวิถีจากชาวนาสู่คนตัวเล็กตัวน้อยในตลาดชายแดน

วิถีชาวบ้านการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้เขียนได้สัมภาษณ์ นายอุทัย พ่อค้าชายกาแพโบราณ เขาเล่าว่าก่อนหน้าจะไปทำงานในกรุงเทพ พอตลาดสมบัติเปิดก็กลับมาอยู่บ้านกับครอบครัว เริ่มขายกาแพพวงกับรถมอเตอร์ไซด์ ช่วงแรกขับรถขายไปเรื่อยๆ ไม่มีที่ประจำ จะเข้ามาขายในตลาดเฉพาะวันที่มีตลาดนัด เวลาจะเข้าไปขายกาแพในตลาดต้องจ่ายค่าตลาดแบบชั่วคราวครั้งละ 20 บาท สมัยก่อนคนที่เขาร้านประจำต้องจ่ายค่าเช่าประมาณปีละ 4,000 บาทและจ่ายค่าตลาดรายวันๆ ละ 50-100 บาท ปัจจุบันค่าเช่าแผงในตลาดสูงลิ่วพื้นที่ขนาด 2 X 3 เมตร ต้องจ่ายค่าเช่าสูงกว่า 250,000 บาท ซึ่งคนท้องถิ่นดั้งเดิมไม่มีเงินเพียงพอในการเช่าแผง พ่อค้าแม่ค้าที่เป็นคนที่นี่มีอยู่ประมาณ 10 รายเท่านั้นที่สามารถเช่าแผงได้

ในทางกลับกัน พบว่าคนท้องถิ่นดั้งเดิมส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีเพียงบางส่วนที่เปลี่ยนอาชีพไปขายของชำเล็กๆ น้อยๆ พ่อค้าชายกาแพ คนขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง กรรมกรเข็นของทั่วไป คนงานซักรีดเสื้อผ้ามือสอง และคนท้องถิ่นยังต้องเผชิญปัญหา ผลกระทบต่างๆ มากมาย เช่น ปัญหาขยะจากตลาดที่ขาดการกำจัดที่เป็นระบบ ปัญหาน้ำในต้นน้ำห้วยสำราญเน่าเสียจากสารเคมีที่เกิดจากน้ำยาซักล้างเสื้อผ้ามือสอง น้ำประปาที่มีกลิ่น

เหม็นไม่สามารถใช้บริโภคได้ มลพิษของกลิ่นเหม็นที่เกิดจากการขับถ่ายอุจจาระของพ่อค้าแม่ค้าในตลาดที่ไม่ถูกสุขลักษณะ ปัญหาป่าไม้ถูกทำลายและการลักลอบขโมยพันธุ์กล้วยไม้จากป่า ปัญหายาเสพติดที่ไหลทะลักเข้ามาจากประเทศเพื่อนบ้านที่เข้ามาอาศัยบริเวณตลาดช่องจอม ปัญหาสินค้าผิดกฎหมาย ปัญหาการทะเลาะวิวาทของวัยรุ่นท้องถิ่นกับวัยรุ่นต่างถิ่น ปัญหาการขายบริการทางเพศส่งผลให้เกิดปัญหาครอบครัวแตกแยกตามมา ปัญหาผู้มีอิทธิพลกับการข่มขู่และมาเฟียไล่ฆ่าลูกหนี้จากตลาดและบ่อนกาสิโน ปัญหาการค้าอาวุธสงคราม รวมถึงปัญหาทางด้านการจราจรและอุบัติเหตุจากทั้งลูกค้าตลาดช่องจอมและบ่อนกาสิโน (เวทีพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับแกนนำตำบลด่าน, วันที่ 20 มกราคม 2554)

4. กลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน กับการเปลี่ยนแปลงที่ตลาดชายแดน

4.1 กลยุทธ์แบบการสร้างความสัมพันธ์

ปัจจุบันคนท้องถิ่นดั้งเดิม จะต้องใช้ชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่ชีวิตประจำวันของพวกเขาที่ดำเนินไป เช่น ยายสายเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านหนึ่งในตำบลบ้านอยู่ห่างจากตลาด 6 กิโลเมตร แต่เดิมทำนาทำสวนแค่ปีละครั้ง ปัจจุบันยายสายกับสามีปลูกผัก ผลไม้ไว้ในบริเวณสวนหลังบ้าน ทุกวันเสาร์ วันอาทิตย์กับวันพุธ ยายสายต้องตื่นตั้งตีสองและรีบอบน้ำแต่งตัว แล้วขนผักผลไม้ใส่รถเข็นแล้วพ่วงกับมอเตอร์ไซด์ หลังจากนั้นสามีจะขับมอเตอร์ไซด์มาส่งที่ตลาด OTOP ยายสายต้องจ่ายค่าตลาดเพื่อวางผัก ผลไม้ขนาด 1 X 2 เมตร จำนวน 30 บาท หากวันไหนที่มีของมาขายจำนวนมากก็จะต่อรองโดยการไปตีสนิท ถ้ามื้อทุกข์-สุขและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับหัวหน้าตลาด แล้วค่อยเจรจาขอเพิ่มแผง และต่อรองขอลดค่าเช่าพื้นที่ในตลาดลงเหลือจำนวน 50 บาท

นอกจากนั้นที่พิทย แม่ค้าขายกาแฟโบราณจากตำบลตาตุ่ม อำเภอสังขะ เล่าว่าทุกวันที่มีตลาดนัด ที่พิทยจะต้องมาถึงตลาดในช่วงหัวค่ำ แล้วจัดร้านให้พร้อมขายกาแฟได้ตลอดทั้งคืน เหตุผลที่ที่พิทยต้องมานอนค้างคืนใน

ตลาดก่อนหนึ่งคืนเนื่องจาก พ่อค้าแม่ค้าต่างถิ่นจากศรีสะเกษ อุบลราชธานี นครราชสีมาและสระแก้ว เขามาพักค้างก่อนเพื่อมาจองแผงและเตรียมของขาย ในตอนเช้าๆ ของตลาดนัด ค่าเช่าแผงวันละ 100 บาท เพราะที่ทิพย์จะมีซุ้ม เล็กๆ ตั้งไว้ที่เต็มตลอด บางครั้งที่ทิพย์มากับลูกสาว เนื่องจากมีผัก ผลไม้เพิ่ม และก็จะเช่าแผงเพิ่ม

ผู้เขียนยังพบว่า น้ำแมนแกนนำในตำบลซึ่งปัจจุบันมีตำแหน่งเป็น หัวหน้า สมาชิกอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) ในองค์การบริหาร ส่วนตำบล บนวิถีที่เปลี่ยนแปลงและมีความยากลำบากในการดำรงชีวิต ประจำวัน เขาก็สามารถทำตัวกลมกลืนและเข้าไปเป็นพวกเดียวกับเจ้าหน้าที่ ของรัฐ มีอำนาจการต่อรองในระดับหนึ่งในปี พ.ศ. 2536 ได้เข้าไปช่วยงาน เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองในการประทับตราใน Passport ทำให้เขารู้จักกับคน ผังประเทศกัมพูชา ประมาณปี 2540 ได้เข้าไปช่วยทหารในศูนย์อพยพของ UN UNBLO โดยช่วยแจกสิ่งของทั้งที่เป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม เช่น ปลากระป๋อง น้ำปลา ข้าวสาร มาเมา ถั่วเขียว ผักกาดตอง เป็นต้น ซึ่งวิธีการแจกสิ่งของจะ แจกสัปดาห์ละครั้งและแจกให้หัวหน้าชุดของชาวกัมพูชาเพื่อนำไปแจกจ่ายต่อ ให้ชาวบ้าน บางครั้งแจกไม่หมดหรือแจกไปเพียงบางส่วน น้ำแมนก็จะรวบรวม ไว้แล้วนำเอาไปขายให้กับร้านค้าที่อำเภอปราสาทที่อำเภอสังขะ พอได้เงินมาก็ นำไปแบ่งกับเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยบางส่วน

เมื่อมีความสัมพันธ์ที่ดีกับร้านค้า เขาผ่อนซื้อสินค้าอุปโภคได้ ก็เริ่มผัน ตัวเองมาขายของโชห่วยในตลาดสมบัติ ช่วงปี 2541 เขาเริ่มขายจากสินค้าเล็กๆ น้อยจนขายสินค้าทั้งปลีกและส่งดีมากๆ ต้องวิ่งไปชนสินค้าวันละ 4 เที้ยวยอดสั่ง ของจากลูกค้าวันละประมาณ 200,000 บาท บางวันที่มีหัวหน้าทหารฝั่งกัมพูชา ด้วยยอดสั่งสินค้าจำนวน 500,000 บาทต่อวันเลยทีเดียว เราไม่ต้องลงทุนมาก เพราะวิธีการคือไปเอาสินค้าเงินผ่อนจากร้านอำเภอปราสาท อำเภอสังขะมาขาย ให้ชาวกัมพูชาเงินสด พอได้เงินก็เอาไปจ่ายแบบนี้ตลอด วันๆ หนึ่งเขาได้นอน

วันละ 1 ชั่วโมงคือนอน 5 หุ่มนั้น 6 หุ่มนั้น จนทำให้จากคนจนๆ กลายเป็นคนที่มีฐานะมีทั้งบ้าน รถยนต์และที่ดินในชุมชนแถบนี้

การขนส่งสินค้าระหว่างตลาดมาจุดผ่านแดนถาวรช่องจอมไม่สะดวกนัก เพราะอยู่ห่างจากตลาดช่องจอมกว่า 2 กิโลเมตร ดังนั้นนำทศชาวบ้านด้านอีกคนหนึ่งซึ่งผันตัวเองมาเป็นมอเตอร์ไซด์ลากเข็นของจากด้านช่องจอมไปตลาด ตอนหลังเปลี่ยนมาเป็นมอเตอร์ไซด์รับจ้าง ทุกวันเวลา 6 โมงเช้าเขาจะต้องพร้อมที่ด้านถาวรช่องจอม เพื่อไปเข้าคิวและรับคนกัมพูชาที่จะมาขายสินค้าในตลาด ในช่วงแรกๆค่าเสียวินมอเตอร์ไซด์ตัวละ 3,000 – 4,000 บาท ปัจจุบันมาเป็น 10,000 บาท ปัจจุบันสูงขึ้นตามลำดับจนถึงเสียวินมอเตอร์ไซด์ตัวละ 20,000 – 30,000 บาท เลยทีเดียว

4.2 กลยุทธ์แบบพึ่งพิงและอิงศีลธรรม

การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของคนท้องถิ่นบริเวณตลาดช่องจอมเห็นได้ชัดจนว่าคนท้องถิ่นต้องสูญเสียและต้องทนอยู่ในสังคมตลาดชายแดนแบบเสี่ยงไม่ได้ นำนางเจ้าของร้านอาหารตามสั่งที่ตั้งอยู่ห่างตลาดมาฝั่งจะไปทางอำเภอทาบเชิง 2 กิโลเมตร เล่าให้ฟังว่าเดิมที่ดินแปลงนี้ประมาณ 5 ไร่เป็นของตนเองและครอบครัว ตอนนี้เอาไปจำนองกับนายทุนที่เป็นเจ้าของโรงสีกว่า 10 ปีแล้ว นำนางไม่มีเงินไปจ่ายทั้งต้นทั้งดอกเบี้ยยทำให้นายทุนยึดที่ดินแปลงดังกล่าว แต่นำนางกับครอบครัวได้อ่อนนวยและขอความเห็นใจว่าขอแบ่งที่ดินประมาณ 100 ตารางวา เพื่อสร้างบ้านหลังเล็กๆ และต่อเติมทำเป็นเพิงเพื่อขายอาหารตามสั่ง กกับการช่วยดูแลที่ดินแปลงนี้ให้กับนายทุนเพื่อเป็นการตอบแทนจากการพูดคุยนำนางเล่าว่าตอนนี้ที่ดินถูกเปลี่ยนมือจากชาวบ้านดั้งเดิมเกือบหมดแล้ว มีนายทุนจากในเมืองและต่างจังหวัดได้รุกเข้ามาซื้อที่ดินบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชาส่งผลให้ราคาที่ดินสูงลิ่วกว่าไร่ละ 2 ล้านบาท

ข้อมูลดังกล่าวได้เผยให้เห็นว่า คนท้องถิ่นบริเวณชายแดนไทย – กัมพูชา กำลังถูกเบียดขับ ยื้อแย่งจากระบบทุนทั้งภายในและนอกชุมชน พื้นที่

ชายแดนช่องจอม เป็นพื้นที่ปฏิบัติการของกลุ่มอำนาจฝ่ายต่างๆ และกลุ่มคนที่เข้ามาทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นแกนนำชาวบ้าน นักการเมืองระดับท้องถิ่นและระดับชาติ กลุ่มผู้ลงทุนต่างชาติที่มาลงทุนสร้าง บ่อนกาสิโน เจ้าหน้าที่ส่วนราชการต่างๆ ดังนั้น การพัฒนาชายแดนไม่เพียง กระตุ้นการค้าชายแดนให้เจริญเติบโต ในทางกลับกันเกิดเป็นช่องโหว่ของ อำนาจ อิทธิพลที่ปฏิบัติการผ่านการพัฒนาชายแดนด้วยเช่นกัน

บทส่งท้าย

ตลาดช่องจอมกลยุทธ์ปฏิบัติการของคนท้องถิ่นกับบรรดาอำนาจท้องถิ่น บริเวณพรมแดนไทย-กัมพูชา จากการที่ผู้เขียนนำแนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของ de Certeau เข้าผนวกกับแนวคิดการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชายแดน และบรรดาอำนาจท้องถิ่นของ Andrew Turton ที่ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจเข้าอธิบายชีวิตคนท้องถิ่นที่อยู่ชายแดนไทย - กัมพูชา บริเวณตลาดช่องจอม ภายใต้กระแสการทำให้เป็น GMS ผู้เขียนพบว่าประเด็นสำคัญ ดังนี้

ประการแรก การผนวกแนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของ de Certeau เข้ากับแนวคิดการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชายแดนของ Sturgeon ทำให้เห็นว่าพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา มีการเปลี่ยนแปลงการให้นิยามความหมายพื้นที่ชายแดนมาโดยตลอด ยุคก่อนอาณานิคมพื้นที่บริเวณนี้เป็นศูนย์กลาง (Center) ความเป็นชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่มีอยู่ ต่อมาถูกสยามยึดครองทำให้กลายเป็นพื้นที่ชายขอบ (Periphery) ของสยาม เมื่อลัทธิอาณานิคมขยายมาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงพื้นที่บริเวณนี้ถูกช่วงชิงระหว่างสยามกับฝรั่งเศสเพื่อเข้ามา “ครอบครองอาณาบริเวณ” เมื่อสยามสูญเสียพื้นที่ให้กับฝรั่งเศส สยามจึงให้ความหมายพื้นที่บริเวณนี้ว่าเป็น “ดินแดนที่สูญเสียไป” ซึ่งในส่วนนี้สะท้อนให้เห็นว่าแม้การให้ความหมายพื้นที่จะเปลี่ยนไปแต่ความสัมพันธ์และอำนาจของรัฐยังคงปกคลุมพื้นที่ชายขอบอยู่เสมอ

ประการที่สอง การผนวกแนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของ de Certeau เข้ากับแนวคิดบรรดาอำนาจท้องถิ่น Andrew Turton ทำให้เห็นปฏิบัติการของอำนาจฝ่ายต่างๆ บริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ว่าหลังการทำให้เป็นอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง พื้นที่บริเวณชายขอบนั้นนอกเหนือจากอำนาจรัฐส่วนกลาง อำนาจเอกชน แล้วยังมีบรรดาอำนาจท้องถิ่น ได้เข้ามาปฏิบัติการและแสวงหาผลประโยชน์กดดัน คุกคาม ทำให้เกิดปัญหาส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น

ประการสุดท้าย การผนวกแนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของ de Certeau เข้ากับแนวคิดบรรดาอำนาจท้องถิ่น Andrew Turton ทำให้เห็นวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นบริเวณตลาดชองจอม ภายใต้การนิยามความหมายพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา เมื่อเผชิญกับอำนาจและอิทธิพลของฝ่ายต่างๆ มีกลยุทธ์ที่หลากหลายที่เขาพัฒนาขึ้นมา เพื่อใช้ในการต่อสู้ต่อรองเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอด

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

เก็ดถวา บุญปรกาการ. (2551). *ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้ค้ามุสลิมข้ามแดน ปาดังเบซาร์ ไทย-มาเลเซีย*. วิทยานิพนธ์ ป.ร.ด.

มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

กนกวรรณ มโนรมย์. (2556). “โครงการประสานงาน” ใน *โครงการสถานการณ์การแย่งยึด เปลี่ยนมือ ถูครอง และการใช้ที่ดินในพื้นที่ชายแดนอีสาน*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. (2552). **พื้นที่ อำนาจ และวิถีชีวิตของผู้คนบริเวณ
พรมแดนกัมพูชา-ลาวภายใต้กระแสการพัฒนาอนุภูมิภาค ลุ่มน้ำ
โขง**. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

บัญญัติ สาลี. (2552). **การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรบริเวณพื้นที่
พรมแดนไทย-กัมพูชา และนัยการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนของ
รัฐไทย กรณีศึกษา: จุดผ่านแดนช่องจอมจังหวัดสุรินทร์**. กรุงเทพฯ:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ไพโรจน์ อยู่ฉิมเกียรติ. (2537). **คมวาตะทางการเมือง (พิมพ์ครั้งที่ 2)** .
กรุงเทพฯ: เสรีบุ๊ค

สุเทพ สุนทรเกสัช. (2540) **มานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ: เมือง
โบราณ

ศานติ ภัคดีคำ. (2554). **เขมรรบไทยสมัยอยุธยา: ในหลักฐานประวัติศาสตร์
กัมพูชา**. กรุงเทพฯ: มติชน.

อัษฎางค์ ชมดี. (2553) **ร้อยเรียง เมืองสุรินทร์**. พิมพ์ลักษณ์, กรุงเทพฯ:
สุรินทร์สโม่สร.

ภาษาอังกฤษ

Andrew Turton. (1998). **The rural constitution and the everyday
politics of elections in Northern Thailand**, Journal of
Contemporary Asia.

Asian Development Bank. (2008). **Philippines National Statistics
Office**. Bangko Sentral ng Pilipinas.

David Harvey. (2003). **Global Social Change Historical and Comparative Perspective**. Spatio-temporal fix: University of Heidelberg.

Boudieu. (1997). **De la maison du roi à la raison d'État: un modèle de la genèse du champ bureaucratique**. Actes de la Recherche en Sciences Sociales: 188, 55–68.

De Certeau, Micheal. (1984). **The practice of everyday life**. (Rendall, Steven, Trans.). Berkeley: University of California Press.

Thongchai Winchikul. (1994). **Siam Mapped: A History of the Geo-body of the Nation**. Bangkok: O.S. Printing House.

Sturgeon, C Janet. (2005). **Border Landscapes: the Politics of Akha Land Use in China and Thailand**. Washington: University of Washington Press.

Walker, Andrew. (1999). **The Legend of the Golden Boat: Regulation. Trade and Traders in the Borderlands of Laos, Thailand' China and Burma**. Surrey: Curzon.

Wolters, O.W. (1982). **History, culture, and region in Southeast Asian perspectives**. Singapore, Institut of Southeast Asian Studies.

สัมภาษณ์

นายเอก สำราญสุข/อดีตผู้ใหญ่บ้าน. สัมภาษณ์. 20 มกราคม 2554.

นางปลอด (นามสมมุติ)/ชาวบ้านไพรเงิน. สัมภาษณ์. 25 กรกฎาคม 2555.

นายหนาน ต่านเก่า (นามสมมุติ)/ชาวบ้านบ้านด่าน. สัมภาษณ์. 11 มกราคม 2555.

นายแดง (นามสมมุติ)/ชาวบ้านบ้านด่าน. สัมภาษณ์. 10 กรกฎาคม 2556.

นางจิต (นามสมมุติ)/นักการพนัน. สัมภาษณ์. 10 กรกฎาคม 2556.

น้ำนาง (นามสมมุติ)/ชาวบ้านด่าน. สัมภาษณ์. 10 กรกฎาคม 2556.

น้ำแมน (นามสมมุติ)/ชาวบ้านด่าน. สัมภาษณ์. 10 กรกฎาคม 2556.

ยายสาย (นามสมมุติ)/ชาวบ้านด่าน. สัมภาษณ์. 10 กรกฎาคม 2556.

